

**INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA EN EL NÚM. 13
DEL CARRER NOU DE SANTA TECLA DE TARRAGONA
(CAMP DE TARRAGONA)**

JOAN MENCHON I BES

El mes de setembre del 1990, el Servei d'Arqueologia de la Generalitat ens va encarregar la realització d'una excavació arqueològica d'urgència en el núm. 13 del carrer Nou de Santa Tecla de la ciutat de Tarragona, aran de la possible construcció d'un immoble, per la qual cosa es feia necessària una intervenció prèvia¹. Hem de localitzar el solar en la zona portuària de la ciutat. Ens trobem en un àrea caracteritzada per formar part de la plataforma continental, creada, en part, per aportacions al·luvials del Francolí, el mar i terraplenaments artificials destinats a guanyar terra anteriorment coberta pel mar. Una descripció del segle passat, signada per Saturnino Bellido (BELLIDO 1883, p. 136) ens indica la caracterització geològica de la zona:

«Según se desprende de los sondeos verificados por nosotros en el puerto actual hasta llegar al fondo de la roca del mismo, resulta que dicha roca va elevándose con una pendiente parecida a la que tiene el terreno en su superficie; de tal modo que es probable que debajo de la zona, ocupada hoy por los ferrocarriles de Valencia y Lérida, entre la plaza de Fernando VII y el barrio del Serrallo, la roca se encuentra ya muy cerca de la superficie de las aguas, habiendo un sitio junto al Lazareto en que se eleva casi al nivel del mar. Ahora bien, como desde los tiempos históricos no hay noticia de que hayan tenido lugar grandes levantamientos de las calizas terciarias que constituyen aquel terreno, es regular que en tiempo de los romanos hubiera en la zona indicada una especie de bajo cubierto por las olas en su mayor parte, bajo desde el cual iría aumentando otra vez el fondo de roca hacia tierra, para formar el puerto romano en la hondonada que hay debajo del Fuerte Real y sus inmediaciones».

L'alçada s.n.m. és de 3,70 m a la cruïlla dels carrers de Smith i de Castellarnau.

1. Agraïm al col·lega i amic Joan Vianney M. Arbeloa, en aquells moments arqueòleg territorial de la Generalitat, les facilitats donades. Així mateix, a la promotora Landor S.A., al contractista Joan Sardà i als treballadors Josep M. Arans i Cañellas i Miquel Bueno i Arans, Creixell.

COMENTARIS HISTÒRICS

La zona del port de Tarragona ha estat tradicionalment presa com un espai guanyat al mar els darrers segles. En efecte, amb l'ampliació del port, a partir del final del segle XVIII, es va portar a terme, entre altres tasques, el terraplenament d'àmplies zones poc aptes per a les seves activitats o colgades per l'aigua. El caràcter dinàmic d'aquesta línia de costa, més quan recolliria les aportacions dels aluvions que baixen pel turó on se situa Tarragona, i les del delta del Francolí, fan que la zona sigui especialment interessant per al seu estudi arqueològic.

No tornarem a incidir en la importància que té el port en una ciutat com Tàrraco ja des d'un primer moment de la conquesta romana, i estudiat en diferents treballs (AQUILUÉ - DUPRÉ - MASSÓ - RUIZ DE ARBULO 1991, p. 432-45; PÉREZ 1991, p. 7-17) ni insistirem en l'estudi de les fonts clàssiques, que ja coneixem tots.

La literatura historiogràfica sobre el port ha situat, i situa encara, segons alguns autors, la línia de costa bastant més endins de l'actual. A grans trets, autors com Hernández, Morera i d'altres havien suposat l'existència d'un espigó romà a la zona de la plaça dels Carros, i una badia, que entraria gairebé fins al teatre romà. En altres paraules, l'espai entre l'actual moll de costa i el carrer de Sant Magí seria mar, cosa que la documentació arqueològica ha demostrat que no és certa (Cfr. ALEMANY - ROQUER 1986, p. 23-33; ALFÖLDY 1978; CORTÉS 1983-84, p. 107-127; HERNÁNDEZ - TORRES 1867, p. 135; HERNÁNDEZ 1884, p. 27; HERNÁNDEZ - MORERA 1892, p. 124-125; MORERA 1911, p. 8-10 i 138; PÉREZ 1991, p. 7-17; PONS D'ICART 1980, p. 233-235; RECASENS 1966, p. 116; ROVIRA 1986, p. 26-27; RUIZ DE ARBULO 1987, p. 65-72; SCHULTEN 1948, p. 35 i 54-55).

Les evidències arqueològiques ens fan veure que la idea de la línia de costa gairebé als peus del teatre no és ni de bon tros certa. L'aparició de força vestigis arquitectònics, al costat de la documentació gràfica antiga on es dibuixa l'escullera romana, ens indica que ens trobem encara davant d'un problema per resoldre satisfactòriament i que cal posar en quarantena les teories «tradicionals» sobre el port de Tàrraco (PÉREZ 1991, p. 7-17).

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

Les tasques arqueològiques es realitzaren entre els dies 29 d'agost i 18 de setembre sota la supervisió de l'arqueòleg territorial, amb la

nostra direcció i amb l'ajut de dos obrers aportats per l'empresa promotora.

Atès el caràcter d'aquesta intervenció, s'optà per realitzar un seguit de sondeigs en punts afectats per la fonamentació de l'edifici (pilars de forma quadrangular). Així, s'obriren tres quadres —1000, 2000 i 3000— d'unes dimensions, en principi, de 2 x 2 m, les quals s'ampliaren o reduïren segons les necessitats i previsions.

La nostra atenció se centrà en l'assoliment d'una seqüència estratigràfica completa, que es féu en el quadre 3000 fins arribar al nivell freàtic, la qual cosa impedí que poguéssim obtenir una millor documentació arqueològica, malgrat l'interès de les troballes efectuades. Un cop coneguda la seqüència, i veient que els nivells arqueològicament fèrtils es trobaven sota una capa d'arena de mar (a una cota entre 2,32 i 2 m/s.n.m.) es va procedir a excavar els quadres 1000 i 2000 amb la intenció de delimitar l'existència d'aquest nivell i cercar els paral·lelismes estratigràfics dels nivells romans en els tres quadres.

Si bé hi havia algunes variacions en l'estratigrafia moderna, la seqüència i les cotes dels nivells d'arena i de colmatació romanes són les mateixes en els tres quadres, la qual cosa ens fa pensar en una estratigrafia similar en tot el solar.

Les restes d'època romana es localitzen en els quadres 1000 i 3000. En el quadre 1000 es va detectar un potent mur d'*opus caementicium* (UE 1016) al qual es lliura un nivell d'arena de platja (UE 1011) i un estrat de terres marrons i cronologia romana, la UE 1015. En el 2000, sota el nivell d'arena de platja (UE 2004) de característiques idèntiques a la UE 1011 tenim un estrat relacionable amb la UE 1015 (UE 2008). Entre ambdues UE es va localitzar un seguit de blocs de pedra que vàrem individualitzar (UE 2007).

El sondeig 3000 ens ofereix les dades més interessants. Sota d'un nivell modern (UE 3018) s'ha detectat un estrat d'arena de platja —UE 3020— a una cota de 2,32 m/s.n.m. i equivalent a les UE 1011 i 2004. Aquesta UE es lliura a un mur d'*opus caementicium* arrebossat (UE 3029) orientat a NW i a una cota de 2,32 m/s.n.m., d'iguals característiques que la UE 1016. A una cota de 1,78 m/s.n.m. hem detectat un muret paral·lel a la UE 3029. Aquest, UE 3024, és fet de pedra en sec i està amortitzat, igual que la UE 3029, per un paquet d'UE de cronologia tardo-romana (núms. 3023, 3025, 3026, 3027). Malauradament no hem pogut arribar als nivells de fonamentació dels dos murs perquè es trobà el nivell freàtic de la zona, a una cota de 0,82 m/s.n.m.

El que més copsa d'aquest període és l'existència d'una estructura, formada possiblement per dos murs perpendiculars, UE 1016 i 3029, que tenen una orientació SW i NW respectivament. Desconeixem l'alçada total de l'estructura —en el quadre 3000 té més d'1,50 m— i així mateix l'amplada màxima. Hem de remarcar que en el quadre 1000 i també en el 3000 hem detectat una inflexió a la part superior del mur. De tota manera, en vista de la potència dels dos paraments, suposem que formaven part d'una obra important, encara que amb el coneixement actual poc o res no podem dir de les característiques de la construcció. L'arrebossat tampoc no ens dóna moltes dades per identificar-ne la funcionalitat.

D'època contemporània, es va detectar una estructura formada per dos conjunts de paraments superposats (UE 1008 i 1013) i un farciment de característiques molt definides (UE 1002) la qual cosa ens fa pensar en l'existència d'un pou negre amb un tirant central (UE 1004). Remarquem que aquesta estructura fonamenta directament sobre el mur romà UE 1016. En el quadre 2000 tan sols cal destacar el mur de fonamentació de la casa veïna (UE 2005) i un estrat contemporani, possiblement d'un pou negre. En el quadre 3000 es detecta una associació de paviments i estructures, aquestes amb la mateixa orientació que els murs romans 3024 i 3029. Això ens indica, potser, que en algun punt, sia en el jaciment, sia en la zona, l'existència d'estructures romanes de prou entitat com per fer perdurar l'orientació dels murs en època contemporània.

Els nivells de sorra de la platja —UE 1011, 2004 i 3020— es troben més o menys a una mateixa cota (2,15, 1,95, 2,32 m/s.n.m.), i en el cas de les 2004 i 3020 es lliuren a sengles murs romans. Pensem que la formació d'aquest nivell de colmatació té una cronologia força àmplia, des de l'amortització de les estructures romanes —UE 1916, 3024, 3029— a l'època moderna, si s'ha de jutjar pels materials apareguts a la UE 3020.

Quant a la datació absoluta, no hem pogut conèixer la cronologia de la construcció dels murs, per les raons abans adduïdes. En un moment determinat es construeix un mur de pedra seca, paral·lel a la UE 3029, que, com en el cas de les estructures romanes anteriors, tampoc no hem pogut esbrinar-ne la potència ni cronologia, encara que presumiblement, per la seqüència estratigràfica i per inferència lògica, sigui posterior a l'estructura de *caementicium*. Això suposaria, potser, una amortització i un reaprofitament espacial de la primera construcció.

La cronologia *ante quam* d'aquestes estructures romanes ve donada pels nivells de colmatació —UE 3023, 2025, 3026 i 3027—. Malauradament, la quantitat de materials aportats no és suficient per donar una datació més ajustada; podem dir, però, que l'amortització es pot datar entre els anys 325 i 450, per les dades de la TSA D de les UE estudiades.

A la UE 3023 es van recuperar diferents materials ceràmics des d'època republicana (campaniana a, roig intern pompeïà) al baix imperi. Així detectem un pivot d'àmfora africana, ceràmiques grolleres (una, imitant la forma Lamb 10a), reduïdes i oxidades, ceràmica de cuina africana i material ceràmic constructiu. Els elements que ens aporten cronologia són, tanmateix, un fragment de Terra Sigillata Lucente i d'una manera especial un fragment de fons ² d'una plàtera de Terra Sigillata Africana D1 amb motius decoratius tipus Hayes 78-Atlante 160, Hayes 4-Atlante 144 i Hayes 71-Atlante 33 i que es pot datar entre el 325 i el 450 A.D.

Els de la UE 3025 ens porten a una cronologia similar, sobre tot, una vora de la forma Lamb 51-Hayes 59,9 de TSA/D datada entre el 320 i un moment imprecís de la primera meitat del s. v, i altres materials com recàmica de cuina africana (Ostia III 332) i àmfora oriental Keay LIV bis. A la UE 3026 es detecta àmfora sudhispànica, tipus Keay XIII, ceràmica de cuina africana (Ostia II 302, Ostia I, 17, datada entre la primera meitat del s. III i els segles IV-V, i Atlante CV I entre el 350-360 i el segle v) TSSG forma Drag 15/17, TSH forma Hispana 27, datable entre els segles II-III, TSA/C i TSA/D1 forma Hayes 61, 29-30-Lamb 53 bis, datada entre el 325 i el 450. Així doncs, la colmatació d'aquestes estructures caldria fixar-la entre el segle IV i V, sense poder dir res més de moment.

Si volem correlacionar els resultats de l'excavació amb el context històric, el primer que es pot pensar és en la ja paradigmàtica teoria de la decadència econòmica del baix imperi. L'especulació lleugera ens duria a conjecturar a partir de tres sondeigs arqueològics, i a dir que el port devia restar abandonat en aquest període.

Val a dir, però, que no podem precisar quines són les característiques i la funcionalitat de les estructures romanes aquí detectades, en-

2. A la memòria redactada el vàrem identificar amb la forma Waagé 1948 lám. IX núm. 831u per paral·lels decoratius amb peces localitzades a l'abocador de Vila-roma (AQUILUÉ 1989, p. 129, núm. 1.75). Una posterior revisió de la memòria ens fa pensar que aquesta adscripció a la forma és força agosarada, car es tracta —en el nostre cas— d'un fragment de fons de plat i, per tant, no gosem classificar-lo.

cara que per la seva potència caldria relacionar-les amb el context portuari i comercial o potser amb el pròxim teatre romà, però l'abandó d'aquest monument es data el segle III (AQUILUÉ - DUPRÉ - MASSÓ - RUIZ DE ARBULO 1991, p. 52). D'altra banda, la seva amortització en el baix imperi tampoc no ens dóna peu a parlar més enllà de la zona excavada. De tota manera hem de tenir en compte, vistos els resultats de l'excavació de l'abocadors de Vila-roma, de l'Antiga Audiència o de l'antic Hospital de Santa Tecla que, al baix imperi, Tàrraco tenia encara un important comerç, sia amb l'Orient o amb Àfrica, la qual cosa posa en dubte la idea de la catàstrofe i greu decadència i crisi econòmica d'aquell període històric, i per tant l'abandonament del port de la ciutat.

BIBLIOGRAFIA

- ALEMANY, Joan; BLAY, Jordi; ROQUER, Santiago; *Port de Tarragona*, Junta del Port de Tarragona, Tarragona 1986.
- ALFÖLDY, Géza: «Tarraco», *Pauly-Wisowa, Real Encyklopädie der Klas. Alterums.* suppl. XIV, 1978.
- AQUILUÉ, Xavier: «Terra Sigillata Africana», *Un abocador del segle V d.C. en el Forum provincial de Tàrraco*, Taller-Escola d'Arqueologia, col. «Memòries d'Excavació», núm. 2, Tarragona 1989, p. 123-155.
- AQUILUÉ, Xavier; DUPRÉ, Xavier; MASSÓ, Jaume; RUIZ DE ARBULO, Joaquín: *Tàrraco, Guia Arqueològica*, Edicions El Mèdol, Tarragona 1991.
- Atlante delle forme ceramiche I: Cerámice fine romana nel bacino Mediterraneo (Medio e tardo Impero)*. Enciclopedia dell'Arte Antica, Roma 1981.
- Atlante delle forme ceramiche II: Cerámice fine romana nel bacino Mediterraneo (Tardo Hellenismo e primo Impero)*. Enciclopedia dell'Arte Antica, Roma 1986.
- BELLIDO, Saturnino: «Antecedentes sobre la historia antigua y moderna del Puerto de Tarragona», *Memoria de los actos más importantes de la Junta de Obras del Puerto de Tarragona [...] seguida de un apéndice acerca de la historia antigua y moderna del puerto de Tarragona*, Tarragona 1883 (reedició de la Junta del Port de Taragona, 1986).
- CORTÉS, Rodolfo: «L'equipament urbà de Tàrraco». *Universitas Tarraconensis*, VI (G. i H.), Tarragona 1983-84, p. 107-127.
- H(ERNÁNDEZ) S(ANAHUJA), B(uenaventura); T(ORRES), J(OSÉ) M(aría) de: *El Indicador Arqueológico de Tarragona, manual descriptivo de las antigüedades que se conservan en dicha ciudad y sus cercanías, con designación de los puntos donde se encuentran y ruta que debe seguirse para recorrerlos con facilidad. Por B.H.S. y J.M. de T. Tarragona 1867* (reedició de l'Ajuntament de Tarragona, 1982).

- HERNÁNDEZ SANAHUJA, Buenaventura: «Excavaciones en las minas de Gimnasio y de las Thermas de Tarragona», *Opúsculos históricos, arqueológicos y monumentales*, Tarragona 1884.
- HERNÁNDEZ SANAHUJA, Buenaventura; MORERA LLAURADÓ, Emilio: *Historia de Tarragona desde los tiempos remotos hasta la época de la restauración cristiana [...]*, editada, anotada y continuada [...], Tarragona 1892.
- KEAY, Simon James: *Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean. A typology and economic study: the catalan evidence*, «BAR, International Series», núm. 196, 2 vol., Oxford 1984.
- MORERA LLAURADÓ, Emilio: *El Puerto de Tarragona*, Tarragona 1911.
- PÉREZ MARTÍN, Walfida: «Hernández Sanahuja y el puerto romano de Tarragona». *Bulletí Arqueològic*, núm. extraordinari dedicat a B. Hernández Sanahuja, Tarragona 1991, p. 7-17.
- PONS D'ICART, Lluís: *Libro de la Grandezas y cosas memorables de la Metropolitana, insigne y famosa ciudad de Tarragona* (reedició de la Llibreria Guàrdias, Tarragona 1980).
- RECASENS I COMES, Josep Maria: *La Ciutat de Tarragona*, Editorial Barcino, vol. 1, Barcelona 1966.
- ROVIRA, Salvador: *El port de Tarragona*, Ed. «La Caixa», Tarragona 1986.
- RUIZ DE ARBULO, J[oaquín]: «Tàrraco II. La ciutat i el port», *Guia Arqueològica de Tarragona*, ed. Diari de Tarragona, Tarragona 1987, p. 65-72.
- SCHULTEN, Adolf: *Tarraco*, Bosch Casa Editorial, Barcelona 1948.
- TED'A: *Un abocador del segle V d.C. en el Fòrum provincial de Tàrraco*. Taller-Escola d'Arqueologia, col. «Memòries d'Excavació», núm. 2, Tarragona 1989.

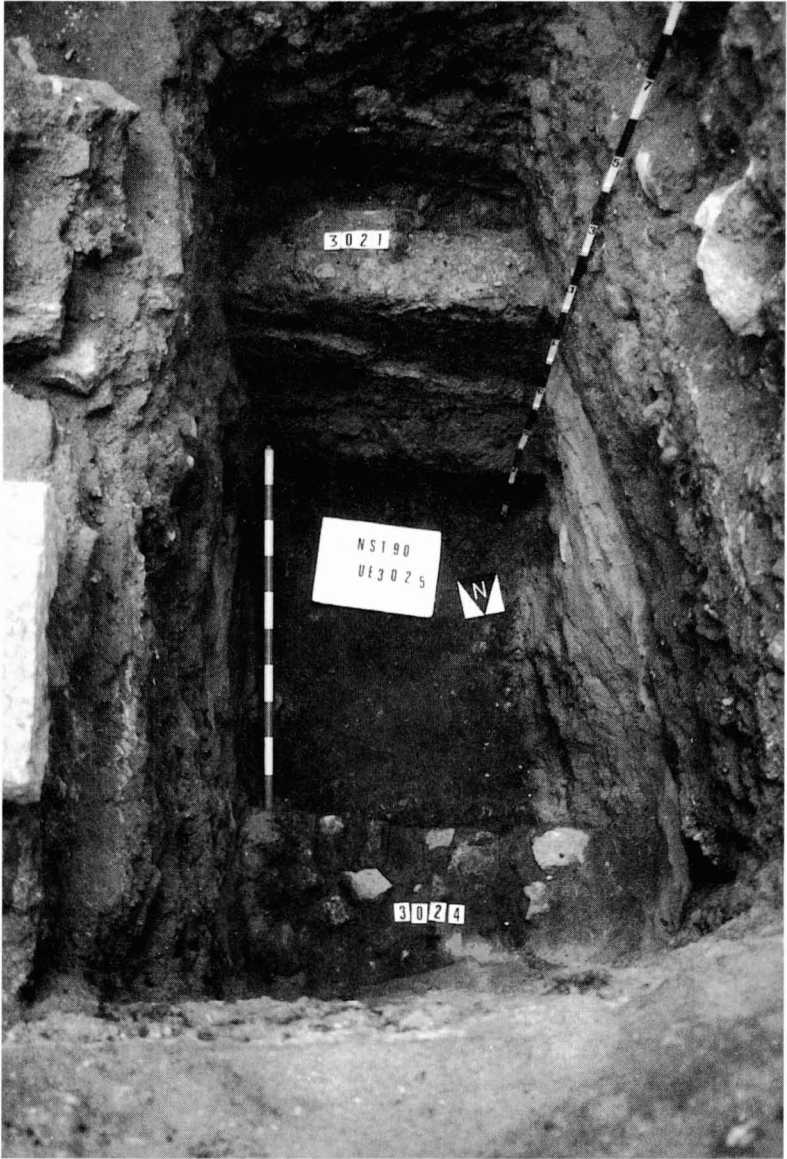
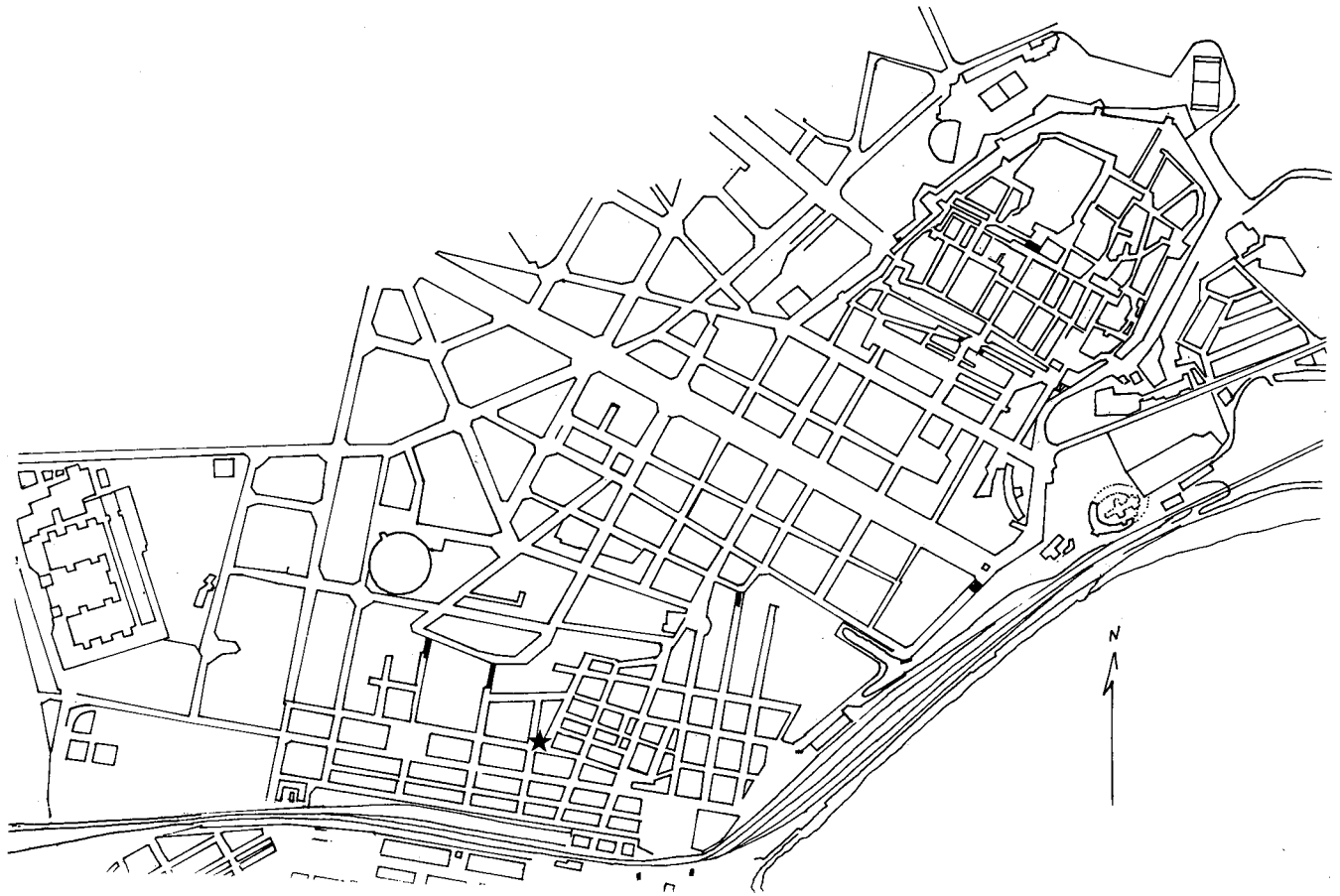

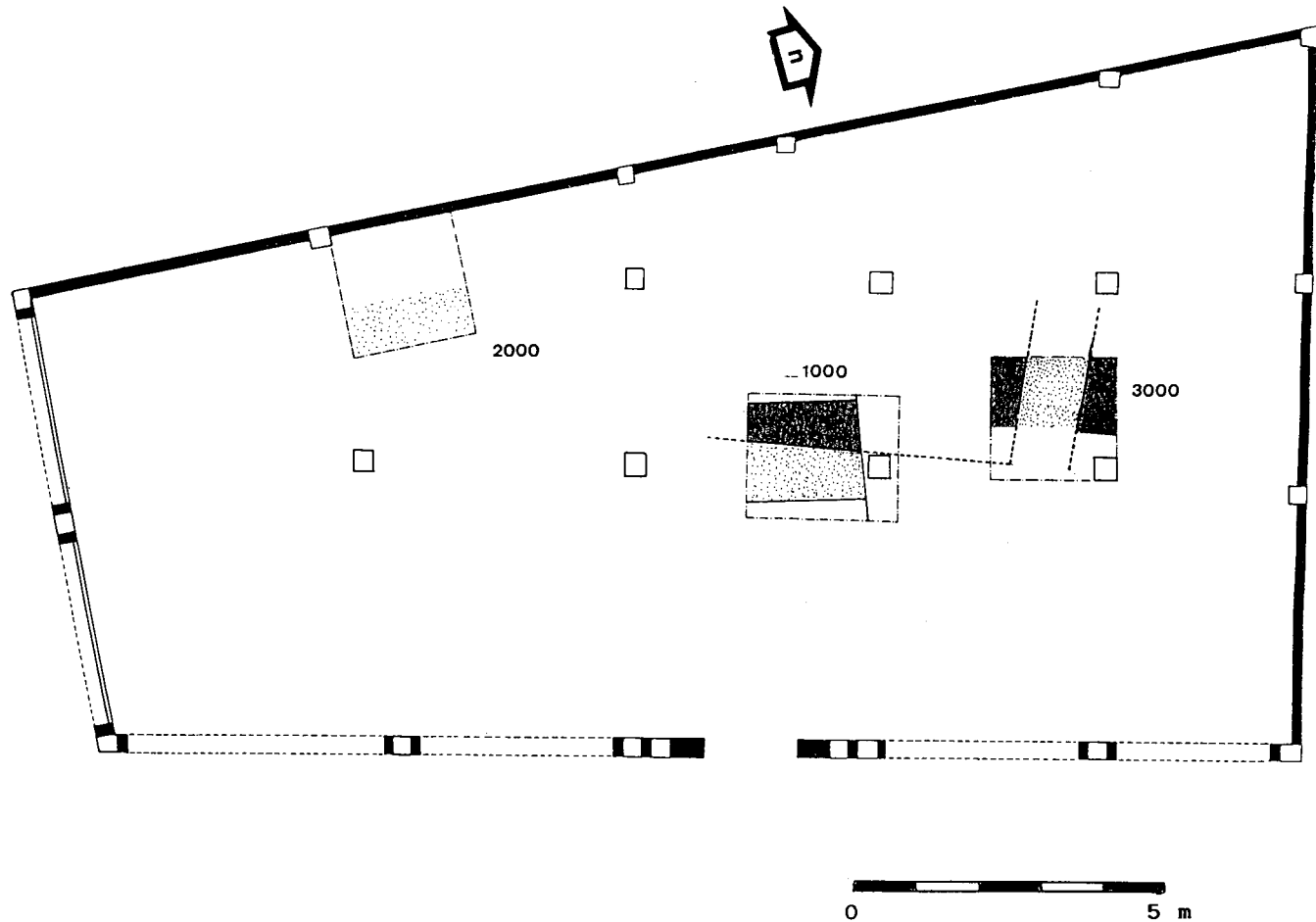
Fig. 1. Sondeig 3000, vista del mur UE 3021 i 3024 i de l'estrat 3025.

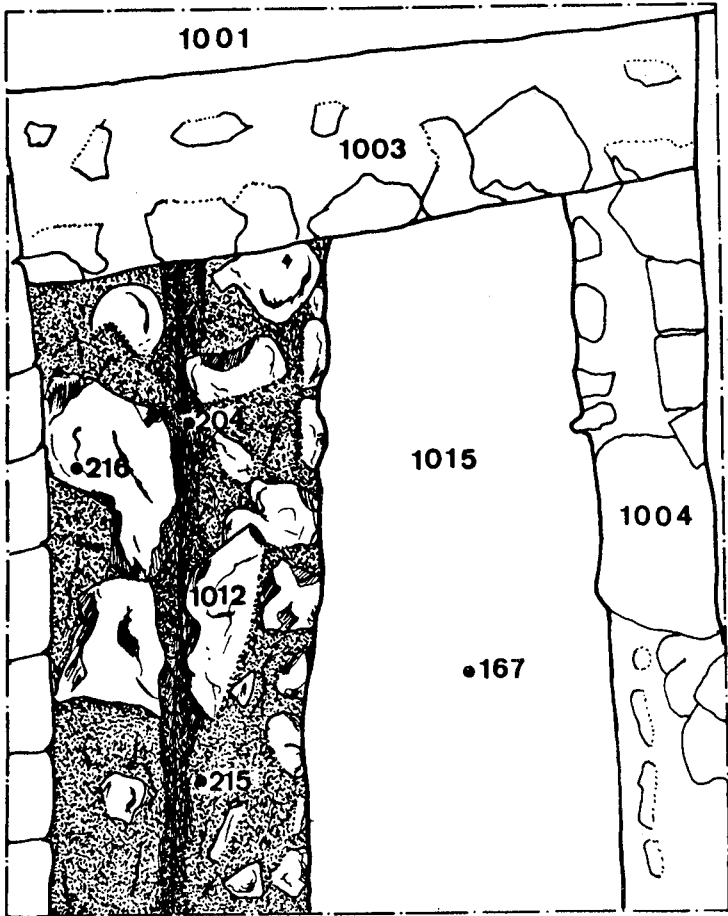
Fig. 2. Detall del mur UE 3024.

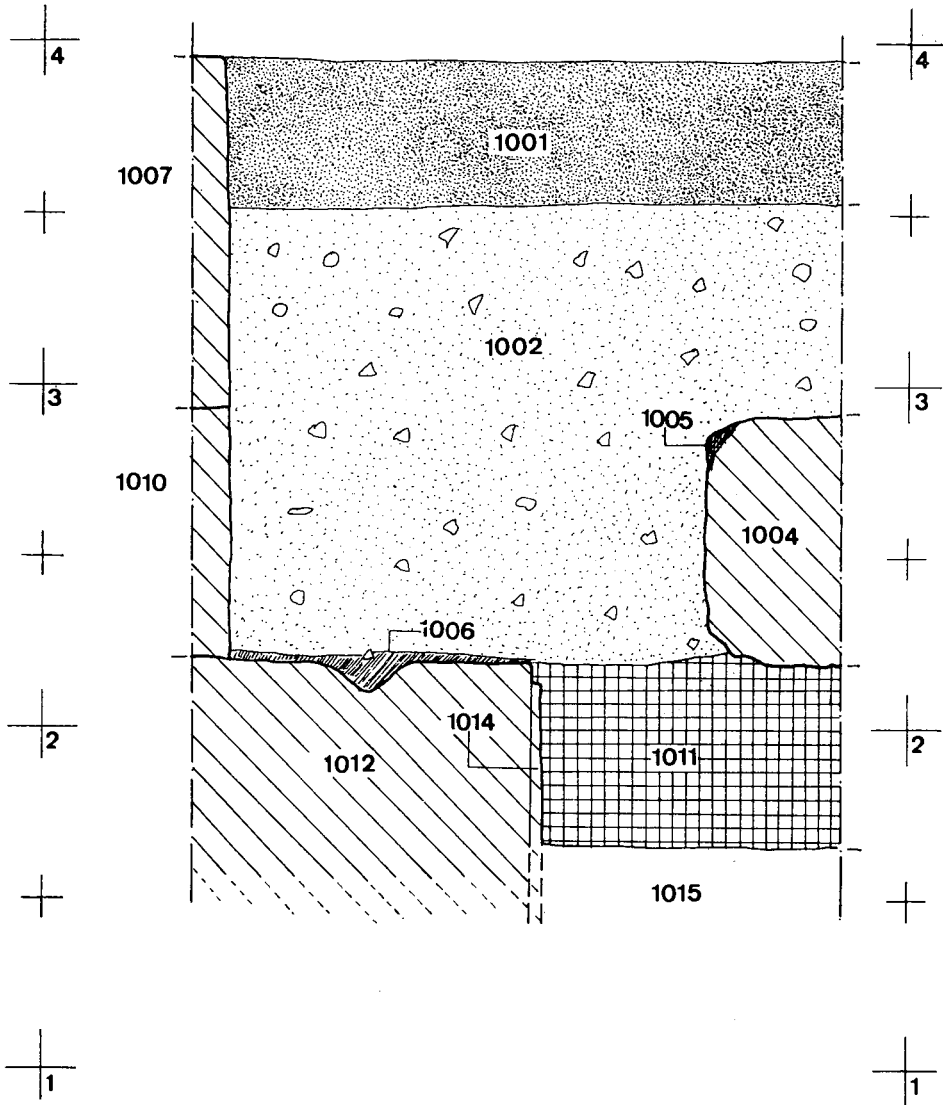
Làm. 1. Situació del jaciment.

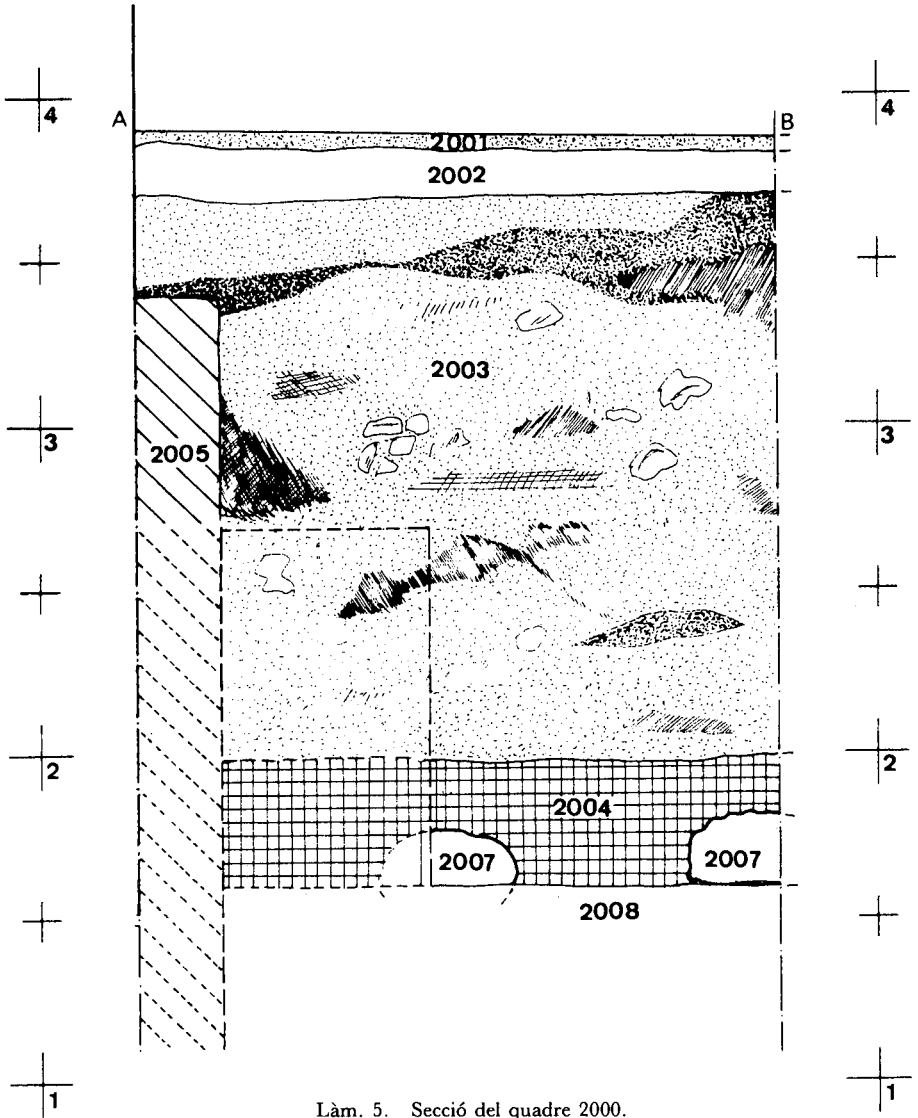
Làm. 2. Planta general del jaciment, situació dels sondeigs i de les estructures romanes.

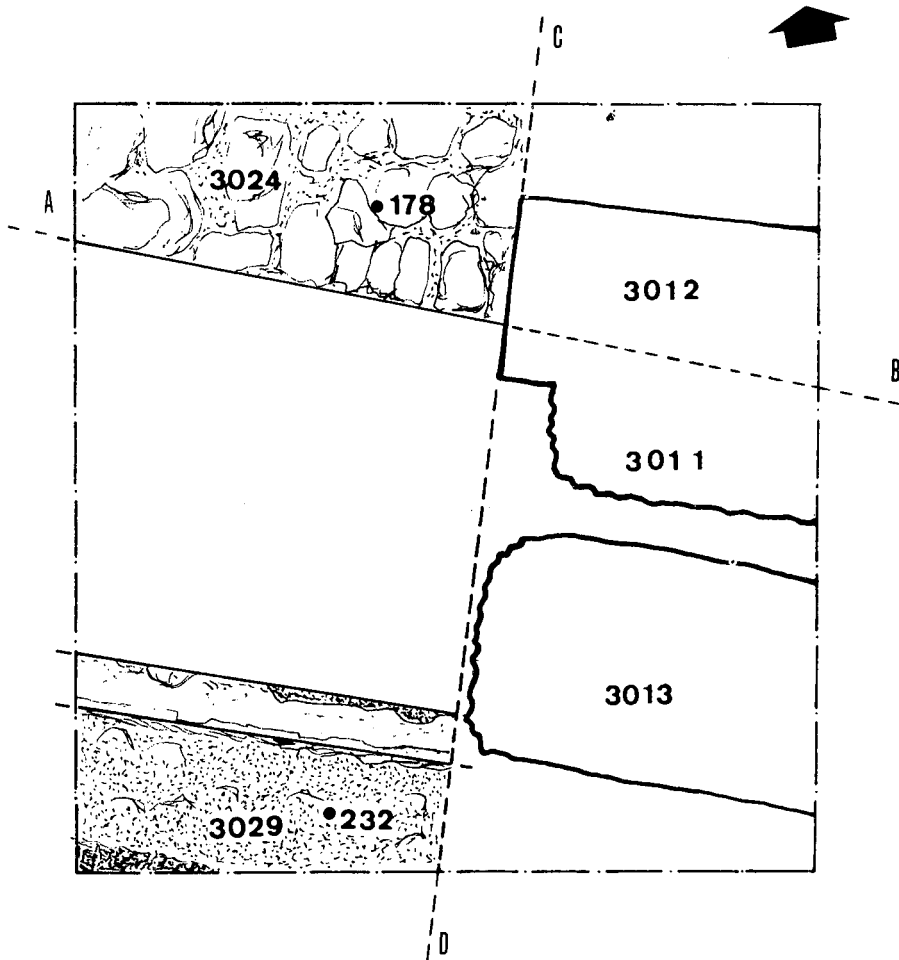
Làm. 3. Planta del quadre 1000 i del mur 1012.

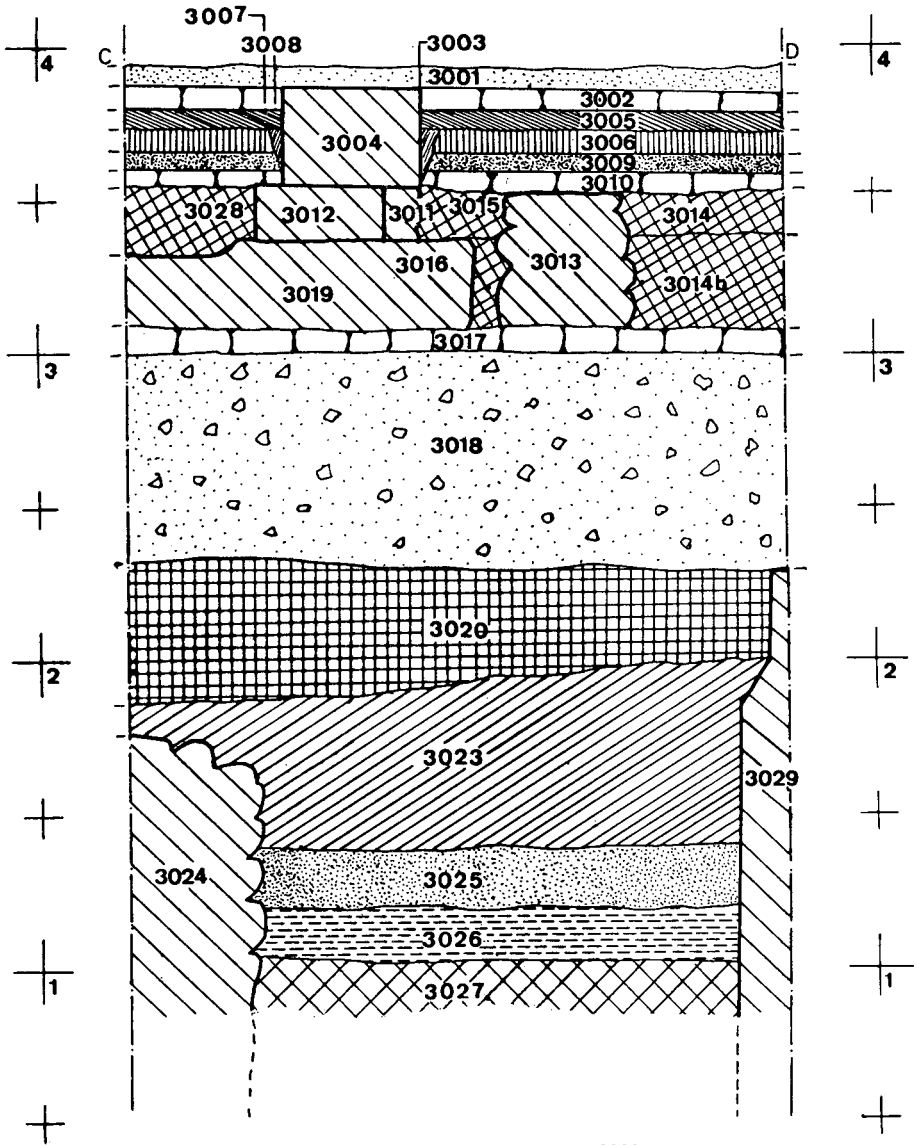
Làm. 4. Secció del quadre 1000.

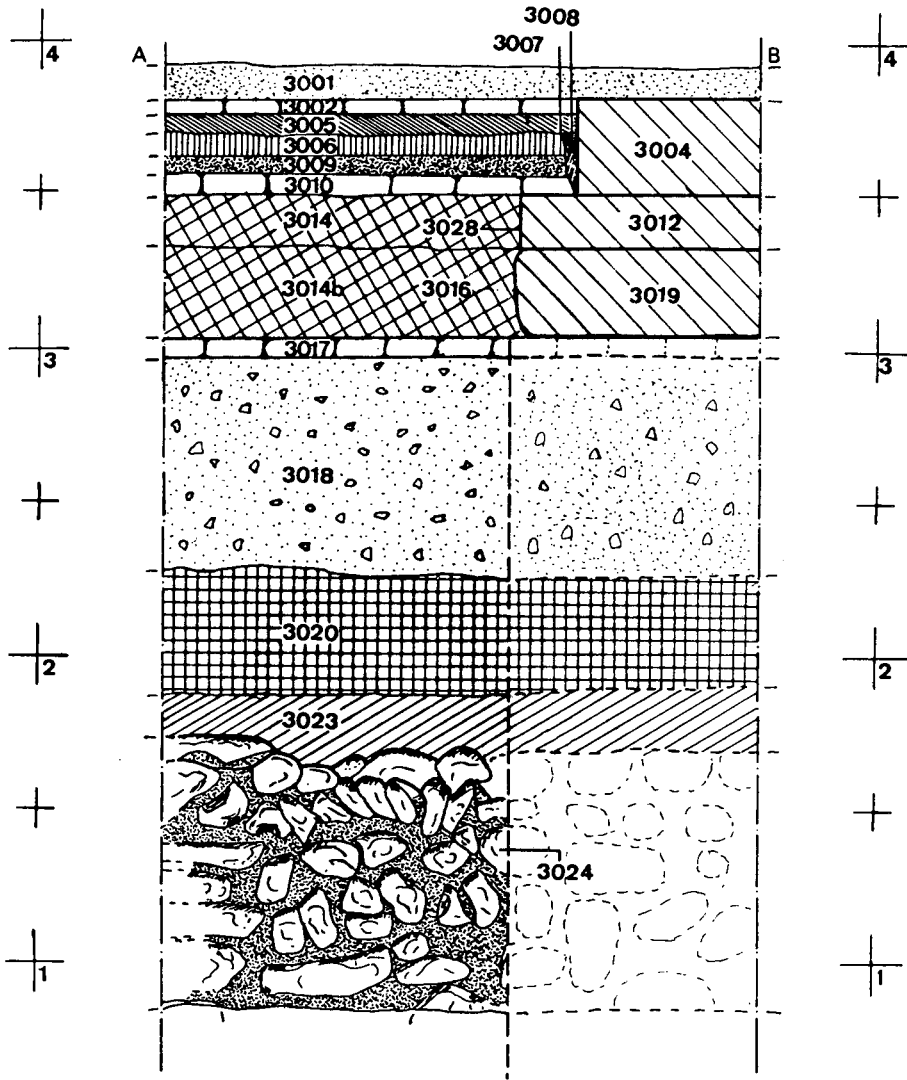
Làm. 5. Secció del quadre 2000.

Làm. 6. Planta del quadre 3000.

Làm. 7. Secció N-S del quadre 3000.

Là. 8. Secció E-W del quadre 3000.